

วจนกรรมกับการบวชเป็นพระภิกษุในพุทธปรัชญาเถรวาท

A Speech Act and the Ordination in Theravada Buddhist Philosophy

¹แม่ชีธรรมอธิฐาน พรบันดาลชัย

Mae Chee Dhammadhisthana Pornbandalchai
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Graduate School Mahachulalongkorn University

²ประเวศ อินทองปาน

Praves Intongpan
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Faculty of Humanities, Kasetsart University

¹Corresponding Author Email: fonghong2523@gmail.com

Received June 15, 2020; Revised June 29, 2020; Accepted: June 30, 2020

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องวจนกรรม และเพื่อวิเคราะห์วจนกรรมกับการบวชในพุทธปรัชญาเถรวาท การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เอกสาร จากผลการศึกษาพบว่า วจนกรรมคือแนวคิดที่อธิบายให้เห็นว่าคำที่สื่อสารนั้นสามารถทำให้เกิดผลขึ้น และการบวชพระภิกษุในทางพระพุทธศาสนาด้วยคำขอบวชสามารถเปลี่ยนแปลงบุคคลนั้น และคนทั่วไปจะยอมรับผู้นั้นได้จริงหรือไม่ วจนกรรมกับการบวชนั้นทำให้เกิดผลคือการเปลี่ยนแปลงความหมายจากบุคคลให้เป็นพระภิกษุ แต่การเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงในใจของผู้รับโดยตรง ไม่ได้เปลี่ยนแปลงการเข้าใจความหมายของคนทั่วไปได้ทั้งหมด ดังนั้นการแสดงออกภายนอกถึงความเป็นพระภิกษุจึงช่วยทำให้ทุกคนยอมรับความหมายของการเป็นพระภิกษุได้ ในขณะที่การบวชอีกแบบนั้นเป็นการขอของผู้ขอบวชกับการอนุญาตของผู้ให้บวช โดยมีสิ่งที่สำคัญคือคำอนุญาตการบวชถือว่าผู้นั้นได้ความเป็นอิสระจากตระกูล แต่เป็นการอยู่ภายใต้การดูแลของกฎและคณะสงฆ์

คำสำคัญ: วจนกรรม, การบวชเป็นภิกษุ, พุทธปรัชญาเถรวาท

ABSTRACT

This article entitled to study the concept of the SPEECH ACT AND the ordination in Theravada Buddhist Philosophy. This is a qualitative research done by studying academic documents. it was found that in the first, the speech act is a concept that explains how we use words to communicate effectually. Second, the ordination in the Buddhism makes the people to be the monk. If the people became the monk, the other people will believe or not. The SPEECH ACT AND the ordination mean to make the people to be the monk. In fact, it could change in own mind but couldn't change in human being. When they show the monkhood, the other people can believe the monkhood. On the other hand, the ordination included the permission of the ordained person. By the way, the permission to ordain is considered to be independent, but to be live by law and Sangha.

Keywords: Speech Act, the Ordination, Theravada Buddhist Philosophy

บทนำ

การสื่อสารนั้นเกิดจากมนุษย์ที่ต้องการส่งต่อข้อมูลระหว่างกันโดยได้พัฒนามาตามลำดับจนกลายเป็นภาษาที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน สิ่งที่ภาษาทำให้เกิดคือความหมาย โดยอาจเรียกได้ว่า ความหมายนั้นทำให้มนุษย์สามารถเข้าใจกันได้ เช่นถ้าแม่สั่งลูกว่าให้ทำการบ้าน คำสั่งนั้นจะมีอำนาจทำให้ลูกๆ รีบทำการบ้าน หรือคำอ่อนหวาน เช่น ขอข้าวกินหน่อย ผมอดมาหลายวันแล้ว คำเหล่านี้เป็นภาษาที่เปลี่ยนอารมณ์ของคนฟัง และทำให้เกิดผลบางอย่างต่อมา ซึ่งภาษาในลักษณะดังกล่าวนี้ถูกเรียกว่าวจนกรรม (speech act) และเมื่อภาษานี้ถูกใช้ในทางพระพุทธศาสนาได้ทำให้เกิดความหมายที่เราสามารถเข้าใจได้ ดังในพิธีกรรมการบวชที่มีการใช้คำพูดให้เกิดผลบางอย่าง คือเป็นการแปลงแปลงสถานะจากคนธรรมดาที่มีฐานะอาชีวะหลากหลายให้กลายเป็นพระภิกษุที่พระพุทธองค์ทรงให้ความหมายว่าเป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ และเป็นอาหุเนยบุคคลคือผู้ควรได้รับการอุปถัมภ์ดูแลด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และยารักษาโรค

การบวชจึงไม่ใช่แค่การรับรู้ร่วมกันระหว่างผู้บวชกับผู้อนุญาตการบวชที่เรียกว่า อุปัชฌาย์เท่านั้น แม้แต่คนธรรมดาทั่วไปก็ยอมรับความพิเศษของบุคคลผู้ผ่านการบวชนี้ไปด้วย ตั้งแต่การบวชของพระอัญญาโกณฑัญญะผู้ได้เห็นธรรม แล้วขอบวช พระพุทธองค์จึงทรงตรัสว่า “เธอจงมาเป็นภิกษุเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 1/18/25) พระวาจานั้นเป็นการอุปสมบทของท่าน พระอัญญาโกณฑัญญะ ต่อมาเมื่อมีการบวชแบบไตรสรณคมน์ที่ให้บุคคลกล่าวคำว่า พุทธ สรรณ คจณามิ ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ธรรม สรรณ คจณามิ ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นสรณะ สงฆ สรรณ คจณามิ ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 4/34/43) กล่าว 3 หน ก็บวชสำเร็จ และในยุคสมัยต่อมาก็มีการใช้พระภิกษุร่วมพิจารณาโดยอาศัยพระอุปัชฌาย์เป็นหลักในการพิจารณาผู้ประสงค์จะบวชเข้าหมู่เรียกว่ากรูปรูปแบบการบวชนี้ว่า ญัตติจตุตถกรรมวาจา

การพิจารณาลักษณะวจนกรรมจากการบวชนี้จะช่วยขยายลักษณะของคำในทาง พุทธศาสนาให้มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือยกสถานะของคนให้ต่างจากเดิมได้จริงหรือไม่ และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนั้นเป็นการรับรู้ร่วมกันระหว่างผู้บวชกับผู้อนุญาตการบวช แต่ทำไมผู้อื่นจึงยอมรับได้ว่า ผู้ที่กล่าวคำแค่นั้นจะประเสริฐได้จริงตามนั้น ซึ่งการพิจารณาเรื่องเหล่านี้จะช่วยตอบประเด็นข้อสงสัยทางด้านภาษาและรูปแบบปฏิบัติที่สอดคล้องกับจุดประสงค์ของพุทธปรัชญาเถรวาท

แนวคิดเรื่องวจนกรรม

วจนกรรม (speech act) เป็นการกระทำที่แสดงออกผ่านคำพูดโดยแยกได้ตามเจตนาของผู้พูด เช่น การทำสัญญา คำสั่ง คำถาม เช่น กล่าวถ้อยคำหรือคำพูดว่า “ผมสัญญาว่าจะใช้หนี้คืนคุณภายในสิ้นเดือนนี้” วจนกรรมขอร้อง เช่น การกล่าวถ้อยคำหรือคำพูดว่า “ช่วยส่งหนังสือให้หน่อย” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2553) นักคิดที่นำเสนอแนวคิดนี้ คือออสติน (J. L. Austin) พิจารณาถึงขั้นตอนของการพูดนั้นประกอบด้วยประโยคที่สามารถอธิบายฐานะความจริงบางอย่างได้และต้องเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งระหว่างจริงหรือเท็จ (Austin, J.L., 1962) แต่เขาสังเกตเห็นว่ามีการใช้หลายอย่างของภาษาซึ่งมีลักษณะแตกต่างกัน เช่นคำว่า “คุณถูกไล่ออก” และ “ฉันทาออก” อาจบ่งบอกถึงสถานะที่ต่างกันได้ แต่ก็ยังให้ความจริงเหมือนกันคือ “การออก” ฉะนั้น ข้อความที่สื่อสารกันนั้นจึงถูกพิจารณาผ่านเจตนาที่ผู้พูดต้องการจะสื่อสารเป็นหลัก เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจและแสดงบางอย่างที่ตรงกับข้อความที่สื่อสารนั้น โดยมีรูปแบบการสื่อสารผ่านวจนกรรมไว้ 3 แบบ คือ

4 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2563)

1. การสื่อสารที่ตรงไปตรงมาเรียกว่า วจนกรรมตรงตามคำ (locutionary act) เช่นบอกว่า “นี่โหม่งแล้วละ” ในสถานการณ์ต่างๆ ไปก็สื่อความตรงตามคำหมายถึงการถามเวลา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2553) การสื่อสารแบบตรงไปตรงมานี้ เป็นการเข้าใจตามคำที่สื่อสาร ไม่ได้ตีความหรือเนื้อหาที่โยงไปหาบริบทอื่น จึงเป็นการสื่อสารที่ตรงและชัดเจนที่สุด

2. การสื่อสารแบบไม่ตรงตามคำพูด (illocutionary act) แต่ซ่อนความหมายไว้มากกว่านั้น เช่นพูดว่า “นี่โหม่งแล้ว” อาจแสดงให้เห็นวจนกรรมปฏิบัติที่แตกต่างกันไป คือ ผู้พูดต้องการทราบเวลา ผู้พูดต้องการเตือนผู้ฟังให้รีบกลับบ้านเพราะดึกแล้ว ผู้พูดตำหนิผู้ฟังที่มาช้าไม่ตรงเวลา เป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2553) การสื่อสารแบบนี้ต้องการการตีความผ่านเจตนาและบริบทที่ผู้พูดสื่อความหมายซึ่งสะท้อนทั้งสถานะของผู้พูดและผู้ฟังว่าเป็นใคร พูดผ่านบริบท สถานการณ์แบบใด วจนกรรมแบบนี้จึงต้องการตีความเพื่อโยนหาความหมายที่เป็นไปได้

3. ผลวจนกรรม (perlocutionary act) ออสตินได้อธิบายถึงความจริงและเจตนาที่จะใช้วจนกรรมนั้นได้ต้องเน้นที่ผลของการพูดจะต้องเกิดความสมบูรณ์ขึ้นแก่ผู้ฟัง เรียกว่า ผลวจนกรรม ซึ่งเป็นวิธีการพูดที่เน้นผลที่เกิดกับผู้ฟังในสถานการณ์บางอย่าง เช่น ในศาลหรือสภาที่ต้องมีการพูดให้เหตุผลกัน ทุกเสียงล้วนมีส่วนทำให้สถานการณ์เปลี่ยนแปลงไปในทางใดก็ได้ และทุกคนต้องยอมรับผลที่ตามมา ขณะเดียวกันกลุ่มคนในที่นั้นจะต้องใช้เสียงของตัวเองให้เหมาะสมต่อทุกข้อเรียกร้องที่ถูกยกขึ้นมา แต่หากขั้นตอนในศาลหรือในสภาถูกออกแบบให้มีการยอมรับเหตุผลหรือเสียงข้างมาก แต่ละคนจึงต้องพูดให้คนอื่นคล้อยตามตนเองให้ได้ (Austin, J.L., 1962) ดังกรณีที่แม่พูดว่า “นี่โหม่งแล้วลูก” ถ้าเป็นการกล่าวในสถานการณ์ที่ตลกเป็นวันที่โรงเรียนเปิด และลูกต้องไปโรงเรียนตอนเช้า การกล่าวถ้อยคำของคุณแม่ก็เพื่อแสดงเจตนาเตือนลูกให้รีบเข้านอนได้แล้ว และแม่ก็เชื่อว่าลูกเข้าใจเจตนาการเตือน ถ้าลูกเข้าใจตรงตามเจตนาของแม่ก็จะส่งประสิทธิผลวจนกรรมให้ลูกต้องเลิกเล่นเกมหรือเลิกดูโทรทัศน์แล้วเข้านอน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2553)

การพิจารณาถึงผลที่ตามมาจากวจนกรรมต้องนำไปสู่บางสิ่งบางอย่างที่ผู้ฟังจะต้องรับรู้ร่วมกัน จากคำพูดดังกล่าวนี้ วจนกรรมจึงเป็นการใช้ถ้อยคำที่ทำให้เกิดการปฏิบัติบางอย่าง ไม่ใช่แค่พูดแล้วก็จบไปโดยไม่มีความหมาย ดังคำว่า “ฉันทิว” ในกรณีที่สื่อสารแบบวจนกรรมตรงตามคือต้องการอาหารหรือน้ำมากิน แต่ถ้าสื่อสารแบบไม่ตรงตามคำพูด ต้องการพัก หรือหยุดงานที่ทำอยู่ หรือแสดงอารมณ์โมโหต้องการให้ทำอาหารให้เสร็จเร็วๆ เป็นต้นทำให้ต้องหยุดพัก หรือหยุดทำงาน หรือเร่งพ้อครวให้ทำอาหารเร็วๆ ทั้งการสื่อสารแบบตรงและไม่ตรงล้วนมีผลตามมาเสมอทั้งในแง่ของการเตรียมอาหารและการหยุดพักชั่วคราว และเมื่อมีผล

ตามมาเสมอ ซึ่งคำดังกล่าวนั้นสามารถนำมาพิจารณาเกี่ยวกับการบวชในทางพระพุทธศาสนาจะพบว่าเมื่อใจใดบ้างที่จะทำให้เกิดการปฏิบัติบางอย่างตามนั้น

สรุป วจนกรรมแบ่งเป็น 3 คือ 1. วจนกรรมโดยตรงหรือวจนกรรมตรงตามคำ (locutionary act) โดยเป็นการสื่อสารที่ชัดเจนและตรงไปตรงมาที่สุด 2. วจนกรรมไม่ตรงตามคำพูด (illocutionary act) เป็นวจนกรรมที่สร้างความหมายโดยอ้อมหรือเกิดการตีความ และ 3. ผลของการพูด เรียกว่า ผลวจนกรรม (perlocutionary act) เป็นผลที่เกิดขึ้นไม่ใช่กล่าวเพื่อให้เข้าใจเท่านั้นแต่ต้องเกิดผลทางการปฏิบัติด้วยจึงจะถือว่าวจนกรรมนั้นสมบูรณ์แบบ

วจนกรรมกับการบวชในพุทธปรัชญาเถรวาท

การบวช ตรงกับคำว่า บรรพชา แปลว่า เว้นความชั่วทุกอย่าง หมายถึง การบวช โดยในสมัยพุทธกาลนั้นมีการใช้คำว่า บรรพชาในการบวชเป็นพระภิกษุ แต่ต่อมาใช้หมายถึงการบวชเป็นสามเณร ถ้าบวชเป็นพระภิกษุใช้คำว่า อุปสมบท (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2553) โดยการบวชที่จะพิจารณาในบทความนี้มี 2 ลักษณะคือ

1. การบวชแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทา คือวิธีการอุปสมบทที่พระพุทธเจ้าประทานด้วยพระองค์เอง ด้วยการเปล่งพระวาจาว่า “เธอจงมาเป็นภิกษุเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด (พระไตรปิฎกภาษาไทย 4/18/25)

2. ญัตติจตุตถกรรม คือวิธีอุปสมบทที่พระสงฆ์เป็นผู้กระทำการอย่างที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน โดยภิกษุจะต้องครบองค์กำหนดภายในเขตชุมชนเรียกว่า สิม่า โดยกล่าววาจาประกาศการรับคนเข้าหมู่ และต้องได้รับความยินยอมของภิกษุทั้งปวง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2553) โดยพระสงฆ์จะลงมติร่วมกันว่า “ผู้มีชื่อนี้สงฆ์ให้อุปสมบทแล้ว มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌาย์ สงฆ์เห็นด้วยเพราะฉะนั้นจึงนิ่ง ข้าพเจ้าขอความนิ่งนั้นเป็นมติอย่างนี้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 4/72/98)

เมื่อพิจารณาลักษณะที่เป็นวจนกรรมผ่านคำที่ทำให้บุคคลธรรมดากลายเป็นพระภิกษุนั้น จะได้ศึกษาจากกรณีการบวชเป็นพระภิกษุผ่านกรณีการบวชเหล่านี้คือ

1. การบวชแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทา กรณีที่บวชของคฤมาล ซึ่งการพิจารณาการบวชขององคคฤมาลนั้นปรากฏเนื้อหาในพระสูตรตันตปิฎกและพระวินัยปิฎก ดังนี้

ข้อความที่ 1 เป็นข้อความปรากฏในพระสูตรตันตปิฎกว่า พระพุทธองค์ทรงตรัสกับองคคฤมาลถึงการที่ทรงหยุดไม่มีอาชญาในสรรพสัตว์ แต่องคคฤมาลไม่หยุดในประทุษร้ายสรรพสัตว์ ต่อมาโจรองคคฤมาลก็กล่าวว่า “สมณะ นานจริงหนอ ท่านผู้ที่เทวดาและมนุษย์บูชาแล้ว ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่เสด็จมาถึงป่าใหญ่เพื่ออนุเคราะห์ข้าพระองค์ ข้าพระองค์นั้นจักละการทำบาป เพราะฟังคำถ้อยอันประกอบด้วยธรรมของพระองค์” โจรองคคฤมาลได้กล่าวอย่างนี้

แล้ว ทั้งดาบและอาวุธลงในเหวลึกมีหน้าผาชัน โจรงคฺลิมาลได้ถวายอภิวาทพระบาททั้งสองของพระสุคตแล้วทูลขอบรรพชากับพระสุคต ณ ที่นั่นเอง พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับโจรงคฺลิมาลในเวลานั้นว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด” หลังจากจบพระดำรัส องค์คฺลิมาลก็กลายเป็นพระภิกษุ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 13/348-349/423-424)

ข้อความที่ 2 เป็นข้อความในพระวินัยปิฎกนั้นโดยเป็นการบวชแบบญัตติจตุตถกรรม เป็นการที่พระภิกษุสงฆ์อนุญาต โดยปรากฏตอนที่ว่าด้วยข้อบัญญัติห้ามโจรผู้รบกวนนามบวชว่า สมัยนั้น โจรงคฺลิมาลได้บรรพชาในหมู่ภิกษุ ชาวบ้านเห็นเข้าต่างหวาดกลัวบ้าง ตกใจบ้าง หนีไปบ้าง ไปเสียทางอื่นบ้าง หลบหน้าไปบ้าง ปิดประตูบ้าง คนทั้งหลายพากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “โฉนพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรทั้งหลายจึงให้โจรที่มีชื่อโด่งดังบรรพชาเล่า” ภิกษุทั้งหลายได้ยินคนเหล่านั้นตำหนิ ประณาม โพนทะนา จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย โจรที่มีชื่อโด่งดัง ไม่พึงให้บรรพชา รูปใดให้บรรพชา ต้องอาบัติทุกกฏ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 4/91/146) โดยอรรถกถาอธิบายเพิ่มเติมว่าพระองคฺลิมาลนั้นต่างถูกเคยเห็นในเวลาที่ท่านเป็นคฤหัสถ์ และเมื่อเห็นตอนที่ท่านเป็นพระภิกษุก็เกิดความกลัวขึ้น เพราะทุกคนต่างไม่เชื่อว่าท่านเป็นพระภิกษุแล้ว การตกใจกลัวโจรงคฺลิมาลที่ห่มจีวรเป็นพระภิกษุ เพราะการอนุญาตของคณะสงฆ์จึงไม่ได้ทำให้คนอื่นรับรู้ได้ว่าท่านเป็นพระภิกษุจริง

จากข้อความทั้ง 2 ข้อนี้ การบวชขององคฺลิมาลในข้อความที่ (1) ชี้ให้เห็นคำที่เปลี่ยนแปลงให้เป็นภิกษุภาวะ ด้วยคำว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด” กับข้อความที่ (2) ที่กลายเป็นพระภิกษุด้วยการที่คณะสงฆ์รับเข้าด้วยการบวช โดยทั้ง 2 วิธีนั้นทำให้เกิดผลจนกรรมให้โจรกลายเป็นพระภิกษุได้ โดยเราอาจพิจารณาถึงผลของการกลายเป็นพระภิกษุผ่านพิธีกรรมเหล่านี้ได้ 2 กรณีคือ

ก. ผลทางอ้อม มาจากการสื่อสารคำว่า “พระภิกษุ” ไม่ตรงตามความหมายเชิงประจักษ์ (illocutionary act) อันเป็นผลที่ปรากฏเป็นพระภิกษุ ไม่ใช่ทางกายแต่เป็นทางใจ ดังข้อความในสามัญญผลสูตรว่า “คหบดี บุตรคหบดี หรืออนุชน (คนผู้เกิดภายหลัง) ในตระกูลใดตระกูลหนึ่งได้สดับธรรมนั้นแล้วเกิดศรัทธาในตถาคต เมื่อมีศรัทธาย่อมตระหนักรู้ว่า ‘การอยู่ครองเรือนเป็นเรื่องอึดอัด เป็นทางแห่งธุลี การบวชเป็นทางปลอดโปร่ง การที่ผู้ครองเรือนจะประพฤดิพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนดุจสังข์ชัต ไม่ใช่ทำได้ง่าย ทางที่ดีเราควรโกนผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาฬพัศตร้ออกจากเรือนไปบวชเป็นบรรพชิต’ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 9/191/64) ผลดังกล่าวสะท้อนผ่านลักษณะของการแสดงออกของผู้เป็นพระภิกษุ ตามที่องคฺลิมาลบวชเป็นพระภิกษุแล้วแสดงอาการที่ทำให้พระเจ้าปเสนทิโกศลเชื่อใจว่าเปลี่ยนแปลงได้จริงจากอาการสงบและพูดคุ้ยด้วยถ้อยคำที่เป็นหลักธรรม รวมถึงคำพูดที่สะท้อนให้เห็นภาวะความ

เป็นพระภิกษุ กรณีที่องค์คุลิมาลกำลังเที่ยวบิณฑบาตไปตามลำดับตรอกอยู่ในกรุงสาวัตถีได้เห็นสตรีคนหนึ่งมีครรภ์แก่ใกล้คลอด ได้เดินเข้าไปหาหญิงนั้นถึงที่อยู่แล้วได้กล่าวว่า “น้องหญิง ตั้งแต่อาตมภาพเกิดมาโดยอริยชาติ ไม่เคยรู้ว่าจงใจปลงชีวิตสัตว์เลย ด้วยสัจจวาจาฉัน ขอความ สวัสดิ์จึงมีแก่เธอ ขอความสวัสดิ์จึงมีแก่ทารกในครรภ์ของเธอเถิด” ทันใดนั้น นางก็คลอดเด็กโดยง่าย (พระไตรปิฎกภาษาไทย 13/351/528-429)

เมื่อพิจารณาจากลักษณะผลดังกล่าว หญิงที่มีครรภ์ได้รับผลจากคำพูดของพระภิกษุบวชใหม่ทำให้นางคลอดง่าย คำพูดนั้นเป็นผลที่เกิดจากวจนกรรมเมื่อองค์คุลิมาลได้รับจากการเป็นพระภิกษุเท่านั้น ซึ่งหากพิจารณาจากภพภายนอก คนที่เห็นองค์คุลิมาลใส่ผ้าเหลือง อาจจะมองว่า ผู้นั้นเป็นโจร ไม่ใช่พระภิกษุ แต่การที่คำกล่าวต่อหญิงท้องนั้นได้ทำให้เห็นผลภายในที่กระทบต่อหญิงนั้นทำให้ความเป็นพระภิกษุนั้นขององค์คุลิมาลสมบูรณ์พร้อม ฉะนั้น การที่พระพุทธองค์ทรงห้ามการบวชให้กับโจรผู้มิชู้ช่อโด่งดัง ไม่ใช่ว่าโจรเหล่านั้นจะไม่สามารถบวชและเปลี่ยนแปลงเป็นคนดีได้ แต่หากกระทำแบบนั้นจะเป็นการทำให้สังคมเกิดความหวาดระแวงต่อพระภิกษุโดยรวมว่ามีโจรเข้ามาบวชหลังจากนั้นอีกหรือไม่ และทำให้การเป็นอยู่ของพระสงฆ์โดยรวมยากยิ่งขึ้นเท่านั้น เพราะไม่มีการตรวจสอบเลย ใครก็บวชได้ เพราะแค่กล่าวคำเท่านั้นผลก็คือแม้แต่ใครก็บวชได้ การวางข้อปฏิบัติไว้จึงเป็นการทำให้การบวชนั้นไม่ใช่แค่การกล่าวคำเท่านั้นแต่เป็นการยืนยันด้วยผลของคำนั้นว่าจะต้องทำให้ผู้ที่เป้นพระภิกษุนั้นมีจิตใจที่ตั้งงามตามไปด้วย

ข. ผลทางตรง อันเป็นผลเชิงประจักษ์ เป็นวจนกรรมตรงตามคำ (locutionary act) โดยอ้างถึงข้อความในสามัญญผลสูตรที่พิจารณาจากการเปลี่ยนแปลงคนธรรมดาหรือแม้แต่ทาสกรรมกรที่เบื่อหน่ายในความเป็นอยู่ของตนเองต้องการจะมีชีวิตที่ดีขึ้นจึงออกบวชจากเรือน ก็กลายเป็นผู้ที่ถูกผู้อื่นบำรุงเลี้ยงด้วยจีวร เป็นต้น และมีการคุ้มครองด้วยธรรม ซึ่งผลในข้อ ข. หลายคนอาจคิดว่าน่าจะขัดกับข้อความข้อที่ (2) ในกรณีการบวชของคุลิมาล แม้การบวชจะสำเร็จเป็นพระภิกษุ แต่ผลของการเป็นพระภิกษุขององค์คุลิมาลไม่เหมือนการเป็นพระภิกษุของคนธรรมดาทั่วไปที่ไม่ได้เป็นโจร ดังจะเห็นได้ว่า คนทั่วไปยังเชื่อว่าองค์คุลิมาลเป็นโจร แต่ปลอมเป็นพระภิกษุ ซึ่งผลของการเป็นพระภิกษุนั้นไม่ได้เป็นผลของสังคมจะยอมรับร่วมกัน เพราะเป็นแค่กลุ่มของพระสงฆ์ที่ยอมรับกันเท่านั้น การที่สังคมไม่ยอมรับการบวชเช่นเดียวกับข้อความในกสิการทวาชสูตรที่ชาวนาเลาว่าตนเองต้องทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยการถือไถและหว่านข้าวจึงจะได้ข้าวมากิน ไม่ว่าใครก็ต้องทำแบบนั้น แม้แต่พระพุทธองค์ก็ควรไถและหว่านเช่นกัน คำทำนองนี้จะเห็นว่าทุกคนต้องหาเลี้ยงชีพด้วยตนเอง ไม่ใช่เป็นทำตัวให้เป็นภาระของผู้อื่น การเป็นพระภิกษุจึงไม่ควรมือเกียติ์เหนือคนอื่นที่แค่ถือบาตรแล้วก็ได้อาหารกลับไปจึงมีคำเรียกว่า ภิกษุ ในพระวินัยปิฎกที่แปลว่า ผู้ขอ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 2/266/415)

8 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2563)

ฉะนั้น สังคมจึงพิจารณาว่าพระภิกษุเป็นผู้ขอ นั่นคือผู้ไม่มีอาหารจะรับประทานต้องเที่ยวไปหาอาหารจากเรือนผู้อื่น เป็นลักษณะการเป็นพระภิกษุเป็นผลที่ถูกยอมรับเฉพาะพระภิกษุเท่านั้น เพราะหากการเป็นพระภิกษุที่สังคมยอมรับได้ต้องมาจากคำพูดและการกระทำที่สื่อไปในลักษณะบางอย่างที่ตรงข้ามกับวิถีชีวิตของคนทั่วไปที่ยังคงเบียดเบียนผู้อื่น แต่หากใครที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่นแม้จะไม่ห่มผ้าจีวรแบบพระภิกษุผู้นั้นก็เป็นพระภิกษุได้เช่นกัน ดังข้อความที่ว่า “แม้บุคคลจะแต่งตัวแบบใดก็ตาม ถ้าเขาเป็นผู้สงบ ฝึกตนได้ เป็นผู้แน่อนจนประพาสพรหมจรรย์ ละเว้นการเบียดเบียนสรรพสัตว์ ประพาสสมาธิเสมอ ควรเรียกบุคคลเช่นนั้นว่า พรหมณ์ สมณะ หรือภิกษุก็ได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 25/142/75)

2. การบวชแบบญัตติจตุตถกรรม คือการบวชราชพรหมณ์ การบวชราชพรหมณ์ ถือเป็นการบวชที่ห้ามการบวชแบบไตรสรณคมน์ซึ่งพระพุทธองค์ทรงอนุญาตมาก่อนหน้านี้แล้ว มาใช้วิธีญัตติจตุตถกรรมมาจา โดยจะต้องมีผู้ขอบวชเรียกว่าอุปสัมปทาเปกขะ และมีผู้ให้บวช เรียกว่าอุปัชฌาย์ โดยการบวชนั้นถือเอาการร้องขอของอุปสัมปทาเปกขะเป็นหลัก โดยหากภิกษุมิได้รับการขอร้อง ไม่พึงให้บวช รูปใดให้บวช ต้องอาบัติทุกกฏ เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ได้รับการขอร้องให้กุลบุตรบวชได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 4/71/99) ถ้าหากพิจารณาจากคำที่กล่าวขอบวชว่า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ผู้นี้มีชื่อนี้เป็นอุปสัมปทาเปกขะของท่านผู้มีชื่อนี้ ผู้มีชื่อนี้ขออุปสมบทต่อสงฆ์ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว พึงให้ผู้มีชื่อนี้อุปสมบท มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌาย์ นี่เป็นญัตติ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 4/72/100)

รูปแบบของการบวชแบบญัตติจตุตถกรรมนั้นแม้โดยลักษณะจะปรากฏชัดในแง่ของจนกรรมตรงตามคำ (locutionary act) กล่าวคือมีข้อพิจารณาตามคำนั้นอย่างตรงไปตรงมา ไม่อ้อมให้เกิดความสับสน เป็นคำในลักษณะการขอของผู้บวชและการอนุญาตของผู้ให้บวช คำอนุญาตให้บวชจึงเป็นเรื่องการพิจารณาเช่นเดียวกับการอนุญาตให้บวชได้ของบิดามารดา คือการบวชเท่ากับการอนุญาตให้ผู้นี้เป็นอิสระในแง่ของการเป็นลูกของใคร เป็นอิสระจากการมีเรือน จากการมีครอบครัว แต่ขณะเดียวกันก็ยอมรับการอยู่ภายใต้สังคมของพระภิกษุที่มีผู้ดูแลคือพระอุปัชฌาย์ที่ได้รับการอนุญาตจากสงฆ์ที่อีกทีหนึ่ง เป็นการยอมรับว่าบุคคลนี้เป็นอุปัชฌาย์จึงเป็นการขอให้ท่านสอนได้แนะนำได้ การบวชในแง่ของการอนุญาตให้ผู้สอนหรือแนะนำได้ เพราะเป็นการยืนยันแค่คำขอและอนุญาตเท่านั้น แต่การให้ความหมายว่าการบวชควรปฏิบัติอย่างไรเป็นการพิจารณาในรายละเอียดของข้อปฏิบัติตามหลักวินัย ฉะนั้นการบวชนี้จึงได้เพิ่มเติมความหมายโดยอ้อมไว้คือให้พระภิกษุรูปนั้นต้องมีผู้ดูแล คือพระอุปัชฌาย์และอาจารย์บนฐานของข้อปฏิบัติตามหลักวินัยเป็นหลัก แม้แต่พระอรหันต์เองก็มีพระพุทธองค์ที่มีฐานะเป็นพระอุปัชฌาย์หรือเป็นศาสดาคอยดูแล

การบวชในทางพุทธปรัชญาเถรวาทจึงมุ่งถึงการกล่าวคำว่า “จงเป็นภิกษุมาเถิด” ได้แสดงให้เห็นผลของคำด้วยการเปลี่ยนแปลงความหมายจากบุคคลให้เป็นพระภิกษุ แต่การเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงในใจของผู้นั้นโดยตรง ไม่ได้เปลี่ยนแปลงการเข้าใจความหมายของคนทั่วไปได้ทั้งหมด ดังนั้นการแสดงออกภายนอกถึงความเป็นพระภิกษุจึงช่วยทำให้ทุกคนยอมรับความหมายของการเป็นพระภิกษุได้ ในขณะที่การบวชอีกแบบนั้นเป็นการขอของผู้ขอบวชกับการอนุญาตของผู้ให้บวช โดยมีสิ่งที่สำคัญคือคำอนุญาตการบวชนั้นถือว่าผู้นั้นได้ความเป็นอิสระจากตระกูลแต่ขณะเดียวกันก็อยู่ภายใต้การดูแลของหมู่สงฆ์ไม่ใช่อยู่ลำพังเป็นอิสระอย่างที่ตนเข้าใจ

บทสรุป

วจนกรรมแบ่งเป็น ๓ คือ ๑. วจนกรรมโดยตรงหรือวจนกรรมตรงตามคำ (locutionary act) โดยเป็นการสื่อสารที่ชัดเจนและตรงไปตรงมาที่สุด ๒. วจนกรรมไม่ตรงตามคำพูด (illocutionary act) เป็นวจนกรรมที่สร้างความหมายโดยอ้อมหรือเกิดการตีความ และ ๓. ผลของการพูด เรียกว่า ผลวจนกรรม (perlocutionary act) เป็นผลที่เกิดขึ้นไม่ใช่กล่าวเพื่อให้เข้าใจเท่านั้นแต่ต้องเกิดผลทางการปฏิบัติด้วยจึงจะถือว่าวจนกรรมนั้นสมบูรณ์ การบวชในทางพุทธปรัชญาเถรวาทจึงมุ่งถึงการกล่าวคำว่า “จงเป็นภิกษุมาเถิด” ได้แสดงให้เห็นถึงผลของคำด้วยการเปลี่ยนแปลงความหมายจากบุคคลให้เป็นพระภิกษุ แต่การเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงในใจของผู้นั้นโดยตรง ซึ่งไม่ได้เปลี่ยนแปลงการเข้าใจความหมายของคนทั่วไปได้ทั้งหมด การที่จะทำให้ทุกคนยอมรับความหมายของการเป็นพระภิกษุได้ จึงเกิดจากการแสดงออกภายนอกถึงความเป็นพระภิกษุ ในขณะที่การบวชอีกแบบนั้นเป็นการขอของผู้ขอบวชกับการอนุญาตของผู้ให้บวช และยังมีสิ่งที่สำคัญคือคำอนุญาตการบวชนั้นถือว่าผู้นั้นได้ความเป็นอิสระจากตระกูลแต่ขณะเดียวกันก็อยู่ภายใต้การดูแลของหมู่สงฆ์ไม่ใช่อยู่ลำพังเป็นอิสระอย่างที่ตนเข้าใจ

เอกสารอ้างอิง

- กิริติ บุญเจือ. (2526). **ปรัชญาภาษา**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2553). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 15, กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2553). **พจนานุกรมศัพท์ภาษาศาสตร์ (ภาษาศาสตร์ประยุกต์)**.

10 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2563)

กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน.

สุรียา รัตนกุล. (2555). *อรรถศาสตร์เบื้องต้น*. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยมหิดล.

โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์. (2552). *ปรัชญาภาษา*. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

Austin, John L. (1962). *How to Do Things with Words*. Oxford: Oxford University
Press.

